

**აჭარის მოსახლეობის სოციალურ-კულტურული
ვითარების თავისებურებანი
ადიგენის რაიონის მაღალმთიანეთში
(რამდენიმე სოფლის მაგალითის მიხედვით)¹**

**SOCIAL AND CULTURAL PECULIARITIES
OF ADZHARIAN POPULATION IN
ADIGENI HIGHLAND COMMUNITIES
(BASED ON THE EXAMPLE OF SEVERAL VILLAGES)**

დალი ბეთხოშვილი

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ახალციხე

Dali Betkhoshvili

Samtskhe-Javakheti State University
Georgia, Akhaltsikhe

ABSTRACT

Adzharia is one of the distinguished regions out of many parts of Georgia, its peculiarity is expressed in its everyday life, daily challenges, and particular lifestyle due to its social condition, ethnicity, and religion, speech, change of geographical area, etc. Adzharia is a specific region that overcame hardship by being with its motherland and did not forget its love for native land, its feeding roots during separation.

The paper refers to the peculiarities of the population migrated from Adzharia to the Adigeni highland communities, in particular: Sairme, Chela, Chechla, Kekhovani, Mokhe, Tsikhisubani, Apieti, Ghortubani, Zedubani, Naminauri, Dertseli and Kikibo, Kvabijvari... who have very interesting religious, social, cultural, ethnic features. Their real Georgian national values are maintained in their lifestyle, like vocabulary, dressing, ethic norms, including respect, modesty, generosity, selfless help of a person, understanding of senior and junior...attitude towards labor characterized for the person working on the land, endless love to the land, livestock breeding, special technology for dairy product production (cheese, butter, curds, dried curds...), the marriage issue, special understanding of the religious believes, cuisine combining Turkish and Georgian dishes and the rules of usages, etc.

¹ ნაშრომი ეყრდნობა ადიგენის რაიონის რამდენიმე სოფლის მაგალითს: საირმე, ჭელა, ჭეჭლა, კეხოვანი, მოხე, ციხისუბანი, აფიეთი, ღორთუბანი, ზედუბანი (უმუშალოდ ჩემი სოფელი), ნამინაური დერცელი, კიკიბო, ქვაბიჯვარი.

First of all, I'd like to say that past and present are maintained together in the person from Adzharia, there is the battle of two religions, social and cultural existence linking to forcedly adopted religion, found in the social and economic conditions, agitated spiritual and material existence again with Christianity and merging the initial and present on a collapsed fundament which found the shelter to already existing at the beginning, to Christianity and such mixture influenced their worldview significantly.

Another phase for the resettled Adzharia people has been started in Adigeni when they had to live in the Christian environment again, it made their love of the native language and culture stronger and made national image sacred, Georgian was reflected in the customs, traditions, moral norms like hospitality, the issue of the relationship between senior and junior generation, love and respect of the friend, the issue of marriage, etc. new life, restoring of the family heart, revival and moving to the next stage. Their new residence brought the families to new breath and new life.

They demonstrate spiritual and material values together never forgetting the past, they are guides for the future and create an unforgettable history of the nation, they protect their land, nation, language, traditions for their entire life, they maintained the Georgian spirit till now, and transmit it to a new generation.

საკვანძო სიტყვები: აჭარის მოსახლეობა, ადიგენის რაიონი, ზნე-ჩვეულებანი, ტრადიცია, ქართულ-ეროვნული ფასეულობანი, რელიგიურ- კულტურული მახასიათებლები.

Keywords: The population of Adzharia, Adigeni District, customs, tradition, Georgian national values, religious-cultural characteristics.

საქართველოს მრავალ კუთხეთაგან ერთ-ერთი გამორჩეული მხარე, რომელიც თავისი არსებობის, ცხოვრების სირთულეებით, განსხვავებულობით ისახება, არის აჭარა, რომელსაც ამ განსაკუთრებულებას ანიჭებს ცხოვრების სრულიად თავისებური წესები არსებობის ყოველ ეტაპზე: სოციალური მდგომარეობა, ეთიკურ-რელიგიური მრწამსის თავისებურება, მეტყველება, გეოგრაფიული არეალის ცვლილებით გამოწვეული თავისებური კულტურული მახასიათებლები და სხვა. აჭარა საქართველოს სპეციფიკურ კუთხეს წარმოადგენს, რომელიც სამშობლოსგან განუკვეთლად სძლევდა გაჭირვების ჟამსაც ცხოვრების უღელს და შემდეგაც, დაქსაქსულობის პირობებშიც კი, შეინარჩუნა თავისი ეროვნული თვითმყოფადობა.

აღსანიშნავია, რომ ისტორიულად აჭარამ სამსაუკუნოვანი მძიმე უღელი განიცადა თურქეთის დამპყრობლური პოლიტიკისაგან, რამაც თავისი კვალი დაამჩნია მათრწმენას, ფიზიკურ არსებობას, ზნე-ჩვეულებებს, ქართულ სამეტყველო ენას, კულტურას, რელიგიას... მაგრამ ამ უმძიმეს ვითარებას გაუძლო და ქართული სულით აღვსებულმა მაინც მოაღწია

დღემდე; ამ დიდი ტკივილის დაღი, სამი მძიმე საუკუნის შემდეგაც, დღესაც ატყვია აჭარის მოსახლეობას, როგორც უშუალოდ აჭარაში მცხოვრებთ, ასევე სხვა რეგიონში გადასახლებულთა ცხოვრებაშიც კი, თუმცა სხვაობები მეტია, რადგან გეოგრაფიულად დაშორებულ რაიონებში მცხოვრებ აჭარის კუთხის ადამიანების სულიერ სამყაროზე სხვა კუთხის ქართველების გვერდით ცხოვრებამ თავისებური გავლენაც მოახდინა.

დროის მედინობამ, მისმა განცდამ სხვაგვარი მსოფლმხედველობა ჩამოაყალიბა, განსაცდელით სავსე სამსაუკუნოვანმა პერიოდმა კავშირი ჰპოვა დღევანდელობასთან, რომელიც ჭირისუფალივით იქცა იმ გარდასული ჟამიანობის შესახებ, როდესაც აჭარის მოსახლეობა მძიმე განსაცდელში ჩააგდო, რასაც უკვალოდ არ ჩაუვლია. მათში მოხდა რაღაც სინთეზი, სადაც სხვადასხვა რწმენა, კულტურა, სოციალური პრობლემა გადაეჯაჭვა ერთმანეთს და ერთ მთლიან ხატად ჩამოყალიბდა მათ სულიერ თუ მატერიალურ სივრცეში. უნდა ითქვას, რომ ეს სინთეზი დღესაც შეინიშნება - ზოგი რამ ძველიდან უარყოფილ იქნა, ბევრმა შეინარჩუნა თავისთავადობა და დღეს სხვა შერწყმა გვაქვს: შერყეული ქართული სული ბევრ შემთხვევაში მძლავრობს, ზოგში მაჰმადიანური კულტურის კვალი შენარჩუნებულია, თუმცა გახუნებული, მაგრამ, ამავე დროს, ქრისტიანული კულტურის ნიშნებიც შეიძინა, ან უკეთ, დაიბრუნა და სრულიად განსხვავებული სოციალური ჩამოყალიბდა.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, ყოველგვარი ცოცხალი ასახოს, რომელიც დღეს გვაქვს, შელამაზებისა და გადახვევების გარეშე, რომლის თვითმხილველიც, განმცდელიც და უშუალოდ შემსწავლელიც მე ვარ დაკვირვებების საფუძველზე. მათ იწვნიეს საკუთარი კუთხიდან სხვა კუთხეში გადასახლება, სხვა სივრცულ გარემოში გადაადგილება, რამაც კიდევ ერთხელ შეიტანა ამ კუთხის ადამიანთა ცხოვრების წესში გარკვეული ცვლილებები, გავლენა იქონია და მათი ეროვნული სული სხვაგვარად ჩამოაყალიბა.

აღნიშნული ნაშრომი ეხება ადიგენის რაიონის მაღალმთიანეთში (მთის სოფლებში) მცხოვრებ, უშუალოდ აჭარიდან გადმოსახლებულ ადამიანთა ყოფა-ცხოვრებას, თავისებურებებს... რომელთაც ძალიან საინტერესო რელიგიური, სოციალური, კულტურული, ეთიკური... მახასიათებლები აქვთ. აშკარად ჩანს, მათი ცხოვრების წესში მთლიანად შენარჩუნებულია, მიძინებულ მდგომარეობაში შემონახულია ის ნამდვილი ქართულ-ეროვნული ფასეულობები, რომელთა დაკარგვა შეიძლება სხვა კუთხის მცხოვრებთა არსებობაში, სამწუხაროდ, შეინიშნებოდეს. ეს აღნიშნული შემონახული ფასეულობები ეხება ლექსიკას, ჩაცმულობას, ეთიკურ ნორმებს - მოწიწებას, თავმდაბლობას, სულგრძელებას, მოყვასისადმი უანგარო დახმარებას, უფროს-უმცროსობის შეგნებას... აგრეთვე, შრომითი საქმიანობისადმი დამოკიდებულებას, რაც გლეხს, მიწაზე მომუშავე ადამიანს ახასიათებს: უსაზღვრო სიყვარული მიწისა, მესაქონლეობისა, პროდუქტების დამზადების (ყველი, კარაქი, ნადული, ყურუთი...) თავისებური ტექნოლოგია, ქორწინების საკითხი, რელიგიის, რწმენის თავისებური გათავისება, სამზარეულოს კერძების მათეული

ტექნოლოგია, რომელშიც გაერთიანებულია თურქული და ქართული კერძების მომზადებისა და მოხმარების წესები და ა. შ.

ყოველივე თქმული ჩემი თვალთ მაქვს ნანახი, აღქმული, განცდილი და გააზრებული, მათ გარემოში დავიბადე, აღვიზარდე და სკოლაშიც მათ გვერდით ვიჯექი მერხთან. მათგანაც ბევრი რამ კარგი შევითვისე და ვისწავლე; უპირველესად, იმის თქმა მინდა, რომ აჭარის კუთხის ადამიანში ერთად ინახება წარსული და დღევანდელი, წარსულში ორი რელიგიის და სოციალურ-კულტურული ყოფის ჭიდილის ამსახველი და დღევანდელში თავსმოხვეული რელიგიის, სოციალურ-კულტურული ყოფის პირობებში ჩამოყალიბებული, აფორიაქებული სულიერ-მატერიალური არსებობის კვლავ ქრისტიანულთან დაკავშირება და მასთან შერწყმა, თავდაპირველი და შემდეგ შერყეული საფუძვლები ისევ ძველ, საფუძველში არსებულთან - ქრისტიანულთან ჰპოვებს თავშესაფარს, ამ ნაზავმა მათ მსოფლმხედველობაზე უდიდესი გავლენა იქონია და დაღი დასავა.

აჭარის კუთხის ადამიანებმა უდიდესი და დიადი წარსული შემოგვინახეს და მოიტანეს დღევანდელ დღემდე. ისმება კითხვა: ეს როგორ მოხდა და მოხერხდა? ჩემეული პასუხი ასეთია: რაც მეტია გარეშე წინააღმდეგობა, მძლავრობა მტრისაგან, რასაც მეტად გიკრძალავენ, ამ ერის შინაგანი სულიერი სიმტკიცე, თავდაცვისუნარიანობა, რეაქცია წინააღმდეგი ძალის მიმართ, დაიცვა საკუთარი ღირსებანი, ეს იმპულსი ძლიერდება ადამიანში და უფრო შემართებული ხდება. სწორედ ამ საფუძველიდან უნდა ვიმსჯელოთ იმის შესახებ, როგორ შეინარჩუნა აჭარის კუთხის მცხოვრებმა ნამდვილი ქართული, რომელიც მან უცხოს, თურქულს დაუპირისპირა, მხოლოდ გარეგნულად შეიცვალა რწმენა და შინაგანად, ბუნებით, ძირით მანაც ქართველად დარჩა (თუმცა უნდა ვაღიაროთ, მტერმა, თავსმოხვეულმა ძალადობამ და აგრესიამ თავისი დიდი დაღი დაატყო და ეს დღესაც თვალსაჩინოა). ამაზე მეტყველებს ის ნიუანსები, რამაც გაიღვიძა მათში და ჩანს კიდევ მათი დღევანდელი ცხოვრების დეტალებში.

მინდა მოვიტანო ერთი ამონარიდი წიგნიდან „უკვდავების ბალავარი“: „თურქები სამ საუკუნესა და ოცდაექვს წელიწადს ბატონობდნენ აჭარაში. მათ პირველად ჯავახეთი და მესხეთი დაიპყრეს, გადმოცემის მიხედვით, თურქებს შეუთავაზებიათ ქართველებისათვის „თუ სარწმუნოებას შეიცვლით, ფიზიკურად გადარჩებით“. ჯავახებს და მესხებს უარი უთქვამთ შეთავაზებულზე. ამ დროისათვის უდეს, არალს, ხიზაბავრას, საროს კათოლიკობა მიუღიათ და რომის პაპის თანადგომით თურქების ფიზიკური განადგურებისაგან გადარჩენილან, ხოლო მესხებსა და ჯავახებს დაუწყიათ თურქების წინააღმდეგ ბრძოლა. თურქებმა პირველ რიგში მესხეთის ტყეები გადაწვეს, ხალხს მოუსპეს თავშესაფარი. შემდეგ დაიწყეს მოსახლეობის ფიზიკური განადგურება... თურქებმა გააგრძელეს მუშაობა გადარჩენილ ქართველებთან: მოსყიდვით, გაიძვერობით, შანტაჟით, ფარისევლობით, სამსახურში დასაქმებით, შანთით, ცეცხლით, მახვილით მათი გათურქებისათვის“.

რა მოხდა აჭარაში? კითხვას სვამს ავტორი: „ჩვენი წინაპრები გონივრულად მოიქცნენ, შეიცვალეს სარწმუნოება და ფიზიკურ განადგურებას გადაურჩნენ. შეინარჩუნეს ენა, ზნეობა, ადათი, წესი...“ (გელაძე 2015: 147-148).

ადიგენში გადასახლებულ აჭარელ ადამიანთა ცხოვრებაში სხვა ეტაპი იწყება, კვლავ ქრისტიანულ გარემოში დასახლებამ კიდევ მეტად გაამძაფრა დამოკიდებულება მშობლიური ენისადმი, კულტურისადმი, რამაც, ერთ დროს მიძინებულმა, წმინდა ეროვნული სახე მიიღო, წმინდა ქართული აისახა ჩვეულებებში, ტრადიციებში, ზნეობრივ ნორმებში, მაგ., სტუმართმოყვარეობის, უფროს და უმცროს თაობას შორის ურთიერთობის საკითხი, მოყვასის სიყვარულისა და პატივისცემის, ქორწინების საკითხი ა. შ. ხელახალი სიცოცხლე, ოჯახის კერიის კვლავ განახლება, გაცოცხლება და ახალ საფეხურზე შედგომა გადმოსახლებისას იწყება. მათი „ახალმოსახლეობა“ ოჯახში ახალ სუნთქვას, ახალ სიცოცხლეს იწყებს: „დღიური მუშა, საღამოს ჟამს დაბრუნებული თავის ქოხში, ჰხედავს კერაზედ გამქრალ ცეცხლს და ნაცარს გაცივებულს. ჰხედავს, მაგრამ მაინც რაღაც იმედით, გაქექს იმ ცივ ნაცარს, მიიტანს ლადრამდე და იქ ჰპოვობს ობოლ-ნაკვერცხალს, რომლის საშუალებითაც აჩენს ხელახლა საოჯახო ცეცხლს. ის ცეცხლი არის გაგრძელება წინა ცეცხლისა!“ (წერეთელი 1960: 128).

დღევანდელ თაობაში შეინიშნება ძველი ქართული, ეროვნული ფასეულობებისათვის ბრძოლის პათოსი, წინაპართა ძველი გზის დაცვის, შენარჩუნებისათვის თავდადება და მათი პატივისცემა...

აქვე მინდა მოვიშველიო ლექსის - „ჰე, ღმერთო“ სტრიქონები:

„ჰე, ღმერთო წინაპართ გიგალობეს,

ჩვენ გცოდეთ? ცოდვილთ გვაზღვევინე!

ნუ გაასრესინებ ქართველობას,

გარშემო მტერთა აზღაგებას“ (ბერიძე 2019: 77).

კიდევ ლექსიდან „წარსული“:

„ერთი კი ვიცი, სიდიადე თუ გინდა სულის,

შენი წინაპრის ნაღდ სულს ჩახედე,

მოითქვი სული, ეზიარე ჭეშმარიტებას“ (იქვე: 82).

ძალზედ საინტერესოა სწავლა-განათლების საკითხი. მათი დაინტერესება საშუალო განათლების მიღებისა და გარკვეული პროფესიის დაუფლებისა ნაკლები იყო. მიდრეკილება თავდაპირველად, ალბათ, იმიტომ იყო ნაკლებად, რომ აჭარაში, თავიანთ ძველ კუთხეში, სწავლა-განათლებისთვის არც თურქებს უზრუნიათ, რომელთაც მათ დასამორჩილებლად სულ სხვა მეთოდები ჰქონდათ შემუშავებული და შემდეგ არც საბჭოთა რუსეთს, რომლის ინტერესებში საერთოდ არ შედიოდა აღნიშნული საკითხი. მათი სწავლა-განათლების პრობლემის მოგვარება ისევ ეროვნული საფუძვლებიდან დაიწყო, ერთეული დაწყებითი სკოლების გახსნის შედეგად, მაგრამ სრულად ყველასთვის მისაწვდომი არ იყო. ამ

საკითხის მოგვარებას სწორედ ეროვნულ წიაღთან დაბრუნების შედეგად ჩაეყარა საფუძველი და ეს პროცესი ფართოდ იკიდებს ფეხს სხვა კუთხეში ჩამოსახლების შემდეგ.

უნდა აღინიშნოს, რომ სწავლა-განათლების სურვილი ახალგაძმოსახლებულთა აზროვნებაში ცოტა უკანა პლანზე იყო გადატანილი, თანაც ძალიან განსხვავდებოდა მამაკაცთა და ქალთა განათლების საკითხის შესახებ დამოკიდებულება; მიდგომა ასეთი იყო: უნდა ესწავლა მხოლოდ მამაკაცს, ხოლო ქალი მარტო ბავშვების აღზრდელი და შინაური საქმის მწარმოებელი უნდა ყოფილიყო: მქარგავი, მქსოველი, ყველის დამამზადებელი და სხვ. აქვე ვიტყვი, რომ მათ საინტერესო ხელსაქმე იციან, ძალიან რთული ნიმუშები აქვთ ქარგვისა და ქსოვის... ქარგვის ნიმუშებს იყენებენ კედლების, საწოლების, აკვნების გასამშვენიერებლად, ხოლო ქსოვის ნიმუშებიდან განსაკუთრებით გამორჩეულია მატყლისაგან დამზადებული პერანგები, რომელიც სამკურნალოა და წინდები ფეხზე ჩასაცმელად, რომელსაც დღეს უფრო უფროსი თაობა იყენებს. აქვე მინდა მოვიტანო აკაკი წერეთლის სიტყვები:

„სჯობს მთებში ვსძებნოთ

ის ჭკუა მარად,

რომელიც დღეს ჩვენ

დავჰკარგეთ ბარად“ (წერეთელი 1960: 50).

და პოეტი კვლავ აღნიშნავს: „ბარში რომ ჭკუა დაიკარგება, მთაში უნდა მოიძებნოსო!... საქართველოს მიყრუებულ კუთხეებში, მთის სიმაგრეებში, ჯერ კიდევ შერჩენილა და შენახულა ის ძველი ხელობა, რომელსაც ხელსაქმარს ეძახდნენ... კიდევ არიან აქა-იქ შერჩენილი ძველი ნიმუშები დარბაისლურის ვითარებისა და ჩვენი თანაგრძნობაც მათკენ მიიწევს“ (წერეთელი 1960: 375).

აჭარელ ქალს, ბევრ შემთხვევაში, მხოლოდ არასრულ საშუალო სკოლას, ე.წ. 8-კლასიან განათლებას აღებინებდნენ და აღარ აგრძელებინებდნენ, საშუალო განათლება მაინც რომ მიეღოთ, აღარ ვამბობთ უმაღლესი განათლების საკითხზე... შემდეგში, განსაკუთრებით 21-ე საუკუნის დასაწყისიდან და მეტად 10-იანი წლებიდან ამ მიდგომებმა ფორმაცია განიცადა, რადიკალურად შეიცვალა მდგომარეობა, დღეს უკვე ქალიც სწავლა-განათლების მოწილე ხდება და ისინი სხვადასხვა პროფესიას ეუფლებიან. უნდა შევნიშნო, რომ ქალის სწავლა-განათლების მხრივ ძველი აზრი დღესაც შემორჩენილია; განათლების საკითხზე უფრო იმიტომ გავამახვილე ყურადღება, რომ ერის განათლება უპირველესია - მისი ცნობიერების შეცვლის, განვითარებისა და წინსვლის საწინდარია.

საგანგებოდაა აღსანიშნო ის, რომ მათში დიდი ყურადღება ექცევა რელიგიურ განათლებას, რისთვისაც ბევრ ახალგაზრდას აგზავნიან თურქეთში სწავლის მისაღებად, თუმცა აქ იჩენს თავს რწმენის გაორება, თავსმოხვეული რელიგია მათში ისევ არის ფესვგადგმული... კითხვაზე: რომელი რელიგია არის შენთვის მისაღები? პასუხი ასეთია, ძალზედ

სპეციფიკური: „რა მნიშვნელობა აქვს, რომელ რელიგიას აღვასრულებ, მთავარია ღმერთი მწამს, მესმის მისი გზის, ვილოცებ მისი სახელით და გაცნობიერებული მაქვს, რომ ცუდი არ უნდა გავაკეთო...“ ზოგიერთ სოფელში უკვე რამდენიმე წელია მაჰმადიანური სალოცავებიც ფუნქციონირებს: სოფელ ზედუბანში (იქ დავიბადე და გავიზარდე, სხვათა შორის, ჩემი ყოფილი სახლის გვერდით არსებობს), ალბათ, თუ მეტი არა, 21 წელი მაინც იქნება, რაც მეჩეთია გახსნილი, სოფელ ჭელაში 4 წელია, სოფელ მოხეში კი არსებობდა ძველი ეკლესიის მსგავსი შენობა, სადაც ადრე კლუბი ფუნქციონირებდა, მაგრამ გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ, დაკვირვებების საფუძველზე აღმოჩნდა, რომ ის ძველი სალოცავი უნდა ყოფილიყო, თანაც როგორც ქრისტიანული, ასევე მაჰმადიანური ელემენტების ნაზავით, ამიტომ დღეს საკამათო საკითხად არის ქცეული და მომავალი კვლევა გამოიტანს საბოლოო დასკვნას მისი რელიგიური მიმართულების და კუთვნილების შესახებ. მაღალ მთაში სარწმუნოების კუთხით ასეთი ვითარებაა, დაბალია ძალიან პროცენტი იმათი, ვინც ქრისტიანად გადაინათლა; შენიშვნის სახით უნდა ითქვას, რომ რელიგიის საკითხის შესახებ საუბარს უმრავლესობა საერთოდ თავს არიდებს... ორაზროვანი დამოკიდებულება დღესაც შეინიშნება.

ორი კულტურის შეზავება იკვეთება ქორწინების საკითხში, გვარსახელებში, მცირედ ენის მხრივაც. ქორწინების კუთხით, ისინი ყურადღებას აქცევენ თხოვება-გათხოვების დროს, რომელი კუთხის და რელიგიის წარმომადგენლები არიან, მათი შეხედულებით, მიუღებელია აჭარელი სხვა კუთხის ადამიანზე დაქორწინდეს, რაშიც ისინი ითვალისწინებენ და ყურადღებას აქცევენ რწმენის საკითხს და, სწორედ, უმრავლეს შემთხვევაში, ეს არის ამოსავალი მათი შეხედულებისა; მხოლოდ ძალიან ერთეული შემთხვევები გვაქვს ნარევი ქორწინების; რაც შეეხება ქორწინების ასაკს, მხოლოდ მცირედ არის შეცვლილი ვითარება, ვგულისხმობთ იმას, რომ არასრულწლოვან ასაკში მხოლოდ ცოტა ქორწინდება, მაგრამ ცდილობენ 20 წლამდე მაინც, ზოგჯერ ცოტა ადრეც, ახალგაზრდა უნდა დაქორწინდეს. აგრეთვე, შემორჩენილია და დაცული შუამავლის ფუნქცია, არა მარტო გარეშე ადამიანების ჩარევა ხდება დასაქორწინებელი ახალგაზრდების დაწყვილებაში, არამედ, ხშირ შემთხვევაში, წყვილების შერჩევა მშობლების გადაწყვეტილებით გვარდება; რაც შეეხება გვარსახელების მხრივ, დღეს არ ვდავობთ, რომ აჭარელ მოსახლეობას წმინდა ქართული გვარები და სახელები აქვთ, მაგრამ თვითონ ხშირად თურქული გვარებით მოიხსენიებენ ერთმანეთს და თურქული წარმომავლობის სახელებით მიმართავენ, მაგალითად, ბერიძე ბერიოღლი, ნადირაძე-ნადიროღლი... შალვა-მუხამედი, შალვა-იუსუპ და ა. შ.. რა თქმა უნდა, მათი სასაუბრო ენა წმინდა ქართულია, თუ არ ჩავთვლით იმას, რომ ხშირად ხმარობენ თურქულ გამონათქვამებს, როგორც ჩვეულებრივ საუბარში, ასევე ამა თუ იმ ნივთის, ადგილისა თუ კერძის დასახელებისას... ამავე დროს, ისიც არის აღსანიშნი, რომ მათ მეტყველებაში შეიძლება

აღმოვაჩინოთ ისეთი ნამდვილი ძველი ქართული სიტყვა, რომელიც სხვა კუთხის ქართველ ადამიანში მივიწყებული და დაკარგულია... აღნიშნული ენათმეცნიერული შესწავლის კუთხით საყურადღებოა და შემდეგ კვლევას ითხოვს. საუბრის კილოც თავისებურია და არაერთგვაროვანი, რადგან მასში ძველი კილოს ნაშთიც არის და ახალი მეტადაა შეჭრილი, ეს შეზავება კი საუბრის კილოს მისეულ ხასიათს ანიჭებს, თუმცა ჩემ მიერ დასახელებულ სოფლებში მცხოვრებთა კილო მცირედ განსხვავდება კიდევ, რაშიც განმსაზღვრელ როლს თამაშობს გეოგრაფიული მდებარეობაც, შედარებით ბარი სოფელია, თუ მაღალ მთაში მდებარეობს, მაგრამ მეტად ის ფაქტორი, ამა თუ იმ სოფელში მარტო აჭარის კუთხის ქართველები ცხოვრობენ თუ თანაცხოვრებაში იმყოფებიან სხვა კუთხის ქართველებთან (აქ ცხოვრობენ რაჭველებთან ერთად, ჩემ მიერ მითითებულ სოფლებში). ერთი უდავოდ უნდა ითქვას, რომ მათ სიცოცხლის ფასად შეინარჩუნეს და დაცვეს ქართული ენა და მოიტანეს დღევანდელ დღემდე.

ენობრივი თვალსაზრისით, მათ მეტყველებაში ჩემთვის ძალიან საინტერესოა და ყურადსაღები ასაკობრივი სახელი ორმაგი დასახელებით: „მოხუცი“ - „ბერი“. საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ, როგორც ცნობილია, ბერი სასულიერო მწერლობაში განდევილს, ბერად შემდგარ, განცალკევებით მცხოვრებ ადამიანს მიემართება, რომელსაც მიზნად დაუსახავს საღვთო ღვაწლი მარტომ აღასრულოს, მისი მეშვეობით კი წუთისოფლის ცხოვრება უნდა მოაგვაროს... სულხან-საბას ლექსიკონის მიხედვით: „ბერი - ხან-მრავალი კაცი“ (ორბელიანი 1991: 102). ზემოთ აღნიშნული ტენდენცია აჭარის მოსახლეობაშიც შეინიშნება, კერძოდ, იმ კუთხით, რომ ასაკში შესვლისას მეტად ცალკე ცხოვრება ურჩევნიათ. აჭარულ სიტყვაში „ბერი“ ღრმა მოხუციცაა და, მაგალითად, 50 წელს გადაცილებულსაც „ბერს“ ეძახიან, ე. ი. თვლიან, რომ ასეთი ასაკის ადამიანებმა თავისი მისია უკვე შეასრულეს და ახლა ასპარეზი ახალგაზრდებს უნდა გადააბარონ (თუმცა უქმად, რასაკვირველია, არ იმყოფებიან, მხოლოდ იმცირებენ მძიმე ფიზიკურ საქმიანობას და შედარებით მსუბუქ საქმიანობას ეწევიან, ქალი, მაგალითად, ხელსაქმეს, სხვა საოჯახო საქმიანობას, მამაკაციც მხოლოდ შიდა საქმით შეიძლება დაკავდეს, თუმცა ყველა შემთხვევაში ასე არ არის, მიდგომა ინდივიდუალურია), ბევრი 40-50 წლის ადამიანისგან მომისმენია: „ახლა ბერობა უნდა დავიწყო და დავისვენო“; ერთმა კი ასე აღნიშნა: „44 წლის ვარ, 2-3 წელიწადს კიდევ და შემდეგ ბერობა უნდა დავიწყო“. სულხან-საბა აგრეთვე, განმარტავს: „ბერობა - მოხუცებულნი“ (ორბელიანი 1991: 102). მიიჩნევენ, რომ ახალგაზრდობის შემართება, სიძლიერე უკან იხევს და გარკვეულ საქმეებს, რომელთაც უპირველესი ადგილი მიეკუთვნება ოჯახის მართვასა და წინსვლაში, მათზე უკეთ ახალგაზრდა მომავალი თაობა გააკეთებს. ამისათვის ისინი ცდილობენ, სულ მცირედი შესაძლებლობაც რომ ჰქონდეს, აუცილებლად ცალკე კომლად გაიყვანოს და დაასახლოს შვილები, რის შემდეგაც ისინი სრულიად დამოუკიდებლად წევენ ცხოვრების უღელს, ბევრჯერ ძალიან

მძიმეს; ამიტომაცაა, რომ ზოგჯერ აჭარელ ახალგაზრდას, მიწასა და ველში რომ მუშაობს მთელი ცხოვრების მანძილზე, ასაკში შესულის შეხედულება აქვს, ალბათ, აქედან გამომდინარეც, თავიანთ თავს ნაადრევად ნათლავენ მოხუცად და უწოდებენ „ბერს“.

რაც შეეხება ჩაცმულობას, ამ მხრივაც სიჭრელე შეინიშნება, გაჩნდა თანამედროვე მიდგომები: იშვიათია თავსაზურავის ხმარება, გრძელი კაბის ჩაცმა, ასევე კაბის ქვეშ გრძელი ჩასაცმელის ხმარება, დამახასიათებელი ე.წ. „ქალამნებიც“ იშვიათობას წარმოადგენს; მათი ატრიბუტი სამკაულია - ძვირფასქვებიანი მძივები და სამაჯურები, საუკეთესო ოქროს სამკაულები, მათ შორის გამორჩეულია „მედალიონები“, სხვადასხვა გამოსახულებებით, რომელთაც დღედაღამ ატარებენ; საინტერესოა, აგრეთვე, მაგიური თვლების ტარება, განსაკუთრებით მცირეწლოვან ბავშვებში, ავი თვალისგან დასაცავად, თუმცა ასაკში შესული ადამიანებიც ხმარობენ მას.

აჭარასა და ადიგენს მხოლოდ ერთი ქედი ჰყოფს, ისინი გეოგრაფიული მდებარეობითაც და სულიერ-მატერიალური ყოფითაც ახლოს დგანან ერთმანეთთან; ამიტომაცაა, რომ აჭარის მოსახლეობის ადრინდელი და თანაც დიდი ნაკადით გადასახლება სწორედ ადიგენის მაღალმთიან სოფლებში მოხდა. რატომ მაინცადამაინც მაღალ მთაში და არა დაბალ, ბარის სოფლებში? ჩემი მხრიდან პასუხი ცალსახაა: ისინი მიწას, გაშლილ ველებს დაეწაფნენ, როგორც ნამდვილ ქართველ გლეხს სჩვევია, მესაქონლეობის საქმიანობის მოყვარულ მშრომელ ადამიანს ასეთი ადგილები ესაჭიროებოდა. ამ არჩევანში ჩანს მათი უსაზღვრო შრომისმოყვარეობა, სიყვარული მიწისადმი; ისინი მიიჩნევენ, რომ ადამიანმა თავისი შრომით უნდა მოიპოვოს ლუკმა-პური, და არა მარტო თავისი, საკუთარი მარჯვენით და ოფლით მოიწიოს, რათა ასეთ დაპურებაშია დიდი საღვთო მადლი; აგრეთვე, ის შორეული ძირები, რაც ამ ორ კუთხეს აკავშირებს, კერძოდ, „გადმოცემით, ჩვენი (აჭარის კუთხის მცხოვრებთა - დ. ბ.) წინაპრები მესხეთიდან, ადიგენიდან არიან მოსახლებული...“ (გელაძე 2015: 178). ეს კავშირი განაპირობა, აგრეთვე, იმ საერთო თვისებებმა, რომელიც დამახასიათებელია ამ ორი კუთხის მცხოვრებთათვის და ცხადყო მათ შორის შედარებამ: მამულისა და ერის სიყვარული, უსაზღვრო შრომისმოყვარეობა, სტუმართმოყვარეობა, თავმდაბლობა, გაჭირვებულის თანადგომა, ურთიერთპატივისცემის გრძობა... ეს ის თვისებებია, რომელთა შესახებ ბიბლია ხშირად ამახვილებს ყურადღებას ადამიანთა სიკეთით აღვსებისათვის, კეთილი თვისებებით რომ აღიჭურვონ და არ დაივიწყონ უმთავრესი ღირებულებები. ეს სწავლებანი მათ ღრმად აქვთ გამჯდარი შინაგან სამყაროში, სულის მოთხოვნილებად არის ქცეული ზემოთ დასახელებულ თვისებათა აღსრულება; არ შეიძლება არ აღვნიშნო აჭარის კუთხის ადამიანთა დიდსულოვნება გზააზნეული ადამიანის, ყოველგვარი ირიბი გადახვევების, დაცინვის გარეშე, სწორ გზაზე დაყენება, ადამიანის მთავარი ამქვეყნიური ვალიც ხომ ესაა - უშურველი თანადგომა გასამრჯელოს გარეშე?! და მთავარი, დღეს,

სამწუხაროდ, ხშირად შევხვდებით ფიზიკურად ნაკლ ადამიანს როგორც ამაყად, ზემოდან, მედიდურად უყურებენ გარშემომყოფები (ნაწილზე ითქმის, რა თქმა უნდა) და დაცინვის ობიექტად ხდიან, აჭარის კუთხის წარმომადგენელი ამას არ ჩაიდენს (ასეთი უამრავი შემთხვევის მნახველი და მომსწრე ვარ), პირიქით, იტყვის: „ისიც ღმერთის გაჩენილია, როგორც დანარჩენი, და ისიც იმ ყველაფერს იმსახურებს, როგორც ყველა ადამიანი“ (მაგალითად, ქორწინებაში დაუწუნებლობა...), მიიჩნევენ, რომ „მას ეს ნაკლი სხვა რამით უნდა შეეცვას“, - მომისმენია უფროსი თაობის აჭარელი ბრძენი ადამიანებისაგან. ჩემი აზრით, ამ ბრძნულ ნააზრევში დევს სწორედ ის მთავარი სწავლების არსი და ღირებულება, რაც რწმენიდან მომდინარეობს და ქადაგებს ადამიანთა განურჩევლობას, „ღვთისაგან დანაბადობას“ თანაბრად, პატივისცემას, ღირსებასა და მთავარ სათნოებას „საღვთო სიყვარულს“, რომელიც თანაბრად ეფინება ყველას და ნერგავს მოყვანის სიყვარულს; მათ დიდსულოვნებაზე მეტყველებს საკუთარი საქმის გადადება და სხვებისათვის საქმის კეთება, რადგან მიაჩნიათ, რომ ეს „დიდი სამადლო საქმეა“, ხოლო, სადაც მადლია, იქ ღმერთი არის დასადგურებული, რომლის ნათლის ქვეშ მყოფი ადამიანი ჩრდილი კი არ უნდა იყოს, არამედ მოქმედი, სიკეთის მთესველი, რომელმაც უნდა დამოდღვროს ხვალისდელი დღე.

მ. ბერიძის ლექსში „ცეკვა ცეცხლისთვის“ ვკითხულობთ:

„სიკეთეს დიდი ძალა აქვს,
არავის ტოვებს საშიშს“ (ბერიძე 2019: 76).

ყოველივე ზემოთ თქმული მათი სულის მოთხოვნაა, მოწოდებაა... „ადამიანისთვის მხოლოდ ის საზრდოა კარგი, რომელსაც მისი ბუნება მოითხოვს და რიგიანად მოინელებს“ (წერეთელი, 1960: 403).

სიკეთისქმნისთვალსაზრისითასევესაინტერესოადაჩემსყურადღებას იქცევს მათი შეხედულება მძიმე ავადმყოფობისა და გარდაცვალების შესახებ. მძიმე ავადმყოფის მდგომარეობის გასაგებად შეკითხვაზე: როგორ არის? პასუხი ასეთია: „რა უნდა, კარგად არის!“ შეუძლებელია მოპასუხემ გითხრას „ცუდად არის!“ გარდაცვალების შემთხვევაში კი ამბობენ: „დღე დაელია და იმიტომ მოკვდა“; უსუსური ბავშვის გარდაცვალება ასე ესმით: „ღმერთმა მოიყვანა, ღმერთმა ამართვა (ე.ი. ისევ ღმერთმა წამართვა, წაიყვანა) და კიდევ გავაჩენო“, სადაც ადამიანის ხვედრთან ერთად ღმერთის ძალმოსილების, დახმარების რწმენა ძლიერია და ეს დამოკიდებულება უსაზღვრო სიცოცხლის ენერგიას აძლევს მათ არსებობას.

სწორედ მათზე შეიძლება ითქვას სულიერად ამაღლებული, ფიზიკურად ჯანსაღი, თავმდაბლობით, ღმერთისა და ადამიანის სიყვარულით, მიწის სიყვარულით გამორჩეული ადამიანები (მიწის სიყვარული რამდენიმეჯერ უსაფუძვლოდ არ ვახსენეთ, ამით ჩანს მათი გამოკვეთილი მისია ამ წუთისოფელში...), რომლებიც ხასიათდებიან გამძლეობით, ამტანობით, გამტანობით, სითბოთი, ენატკბილობით, დიდსულოვნებით... ყოველივე ეს იმ შესაძლებლობათა ფლობაა, რაც

ნამდვილ ადამიანს უნდა ახასიათებდეს, იმ მადლის გამოვლენაა, რომელიც უშურველად უნდა აღასრულოს მიწიერმა ადამიანმა და ამ შესაძლებლობებს დაუფლებულმა და მადლის მატარებელმა მოიხადოს ის აუცილებელი ვალი, რომელიც მართებს მას ღვთის, სამშობლოსა და ერის წინაშე.

„პატარა ქვეყანა საქართველო, მცირერიცხოვანია ქართველობა, ისტორია რომ წაიკითხო ადამიანმა ქართველების წარსულის გაცნობის მიზნით, გაგიკვირდება, ამდენი წამების, ომების, აწიოკების, გადასახლების, ფიზიკური, სულიერი და სარწმუნოებრივი დევნის შემდეგ როგორ მოაღწია ამ პატარა ერმა დღევანდელ დღემდეო. მაგრამ, როცა გაეცნობი ფიზიკურად ძლიერ, გონებრივად ამაღლებულ და სარწმუნოებრივად მტკიცე ქართველ ქალსა და მამაკაცს, მაშინვე გაგიქრება ის გაცეცხის გრძობა. ტყუილი იქნება ამდენ ტანჯვა-წამებას, დარბევას, ფიზიკურ განადგურებას, ქვეყნის მრავალჯერ დაჭრა-დაჩეხვას, დანაწილებას სხვა რომელიმე ერმა გაუძლოს“ (გელაძე 2015: 209).

„მაგრამ, მიუხედავად გაჭირვებისა, ქართველი „თითონ დარჩენილა და ჭირი, კი დრო და ჟამს გაუქარვებია!...“ (წერეთელი 1960: 400).

სიცოცხლე გრძელდება... სიცოცხლეს დაცვა, გაგრძელება სჭირდება, რომელიც ღვთის განგებით ხდება, მაგრამ მოკვდავმა ადამიანმა უნდა გაითავისოს ამქვეყნიური ვალდებულებები და სრულყოს კეთილი ღვაწლით, რომელიც არის ღმერთთან მიახლოების, სიცოცხლის განგრძობის გზა, საფუძველი ხვალისდელი, მომავალი უწყვეტი არსებობისა.

როგორც მ. ბერიძის ლექსში „ცეკვა ცეცხლისთვის“ ვკითხულობთ:

„სიცოცხლე ბრძოლა შექმნილა,

ბრძოლა მომცველი ყოვლის...“ (ბერიძე 2019: 74).

ადამიანი სიცოცხლის გაგრძელების უნარს და ძალას, ღმერთისაგან მონიჭებულს, სწორედ სიყვარულის წყალობით ახორციელებს, ეს სიყვარულია ღმერთის, რწმენის, ერის, სამშობლოსი... „არსად დედა-მიწის ზურგზედ სხვა საქრისტიანო ერი არ გვეგულება იმოდენად ჭირნახული და ისე თავ-გადასავლიანი, როგორც ქართველები: თოთხმეტი საუკუნის განმავლობაში მათი მოწმობა რჯულისა და ქვეყნის გულისათვის არ შეეყენებულა; ერთხელვე მათგან კისრად ღებული ჯვარი, შეუბღალავად მოიტანეს მეცხრამეტე საუკუნის კარებამდე და არც შემდეგ უღალატებდნენ, სანამ უკანასკნელი ერთი ქართველთაგანი კიდევ დარჩებოდა სამსხვერპლოდ!“ (წერეთელი 1960: 202).

წინამდებარე ნაშრომის ფორმატი ვერ დაიტევს სათქმელს, შემდეგში კვლევის შედეგად კვლავ უნდა გამოვთქვა ჩანაფიქრი ასეთი კუთხის ადამიანების საინტერესო და შთამბეჭდავი ცხოვრების შესახებ; ისტორიად ქცეული წარსული დღევანდელობასთან, განუმეორებელ აწმყოსთან შეზრდილი საფუძველს უქმნის ხვალისდელ, სამომავლო ცხოვრების გზას, რომელიც ერთ დროს ისევ ისტორიად იქცევა და ამ უწყვეტ ისტორიულ გრეხილში ყალიბდება ადამიანის, ერის, ქვეყნის განუმეორებელი და უკვდავი არსებობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბეთხოშვილი 2019: ბეთხოშვილი დ., „მოგონებები“, ხელნაწერი ნაშრომი. ახალციხე, 2019-2020.

ბერიძე 2019: ბერიძე მ., „უნდა იფხიზლო მაშინ, როცა მგლებსაც კი სძინავთ“, ლექსების კრებული. ახალციხე, 2019.

გელაძე 2015: გელაძე ი., „უკვდავების ბალავარი“, მონოგრაფია. თბილისი, 2015.

ორბელიანი 1991: ორბელიანი ს.ს., „ლექსიკონი ქართული“, ტ. I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ. თბილისი, 1991.

წერეთელი 1960: წერეთელი ა., თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XII, პუბლიცისტური წერილები, 1881-1889. თბილისი, 1960.